

2.2. Инновацион салоҳият, уни аниқлашнинг услубий масалалари

Худудларнинг жаҳон ва давлат миқёсида иқтисодий ривожланишини таъминлашда турли тармоқларнинг инновацион йўналиши ва бу борада ишлаб чиқилган дастурлар асос бўлиб хизмат қилади. Дунё мамлакатларини қамраб олган глобал молиявий-иқтисодий инқироз давлатларнинг миллий хавфсизлигини таъминлашга бўлган эътиборни, хусусан, минтақа ва худудлар иқтисодиётининг барқарорлигини таъминлаш, уларни бир текисда ижтимоий ларзаларсиз ва кескин тафовутларсиз ривожланишини таъминлашдек муҳим масалаларни ҳал этишни кун тартибига олиб чиқди.

Бундай ҳолда мамлакатлар ва худудларни талофатларсиз молиявий-иқтисодий инқироздан чиқиб кетишлари ёки инқирознинг салбий оқибатларини юмшатишга қаратилган стратегияси, албатта, шу мамлакат ва худуд инновацион-инвестицион салоҳиятининг нечоғли тўғри ва аниқ сафарбар этилганлиги билан белгиланади. **Зеро, худудларнинг барқарор иқтисодий ривожланишининг шарти айнан инновацион ва инвестицион салоҳиятнинг ривожланиши ҳамда иқтисодий омиллардан оқилона фойдаланишга боғлиқ.**

Жамиятда замонавий ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий туб ўзгаришларнинг қийинлиги, турли-туманлиги, зиддиятларнинг мавжудлиги, уларнинг янгилиги ва доимий ҳаракатда бўлиши бозор трансформацияси шароитида иқтисодиёт тармоқларининг инновацион ва инвестицион салоҳиятидан максимал фойдаланишни тақозо этади. Худудлар иқтисодиётининг мунтазам равишда техник ва технологик, ижтимоий-иқтисодий янгилианишини таъминлаш шароитида эса, ўз навбатида, асосий ҳал қилувчи куч сифатида илм-фанга бўлган эътиборнинг кучайиши вужудга келади.

Д.И.Какуриннинг фикрига кўра, “инновацион салоҳият” тушунчаси “инновацион фаолиятнинг концептуал акслантирувчи феноменига” айланиб улгурган¹. Инновацион салоҳият тушунчаси, унинг моҳиятини талқин қилишдан олдин, аввало, “инноватика”, “инновация”, “инновацион фаолият” тушунчаларини таҳлил қилиш мақсадга мувофиқдир.

Республикамиз учун инновацияни тадқиқ қилишнинг икки турдаги назарий йўналиши муҳимдир. Назарий тадқиқотнинг биринчи йўналиши – бу инновациянинг ўз ҳолича ривожланиши (ҳаётий давр), яъни яралган ғоядан уни татбиқ этишгача бўлган ҳаракат жараёни. Инновацион жараённинг юзага келиши, ҳаётда ўз тасдиғини топиб татбиқ этилиши омилларнинг мураккаб бўлган ўзаро таъсири натижасида амалга ошади.

---

¹Д.И.Кокурин. Инновационная деятельность: учебное пособие. М.:Экзамен, 2003. 111 с.

Иккинчи йўналиш – инновацион менежмент доирасида амалга ошадиган жараён. Айнан ушбу назария “инноватика” номини олди ва, ўз навбатида, бир қанча мустақил йўналишларнинг вужудга келишига сабаб бўлди: янгиликларнинг шаклланиши, ўзгарувчан янгилик, янгиликларнинг тарқалиши (диффузия); инсонларнинг янгиликка мослашиши ва янгиликларнинг инсонларнинг эҳтиёжларига айланиши; инновацион қарорларнинг яралиши ва бошқалар². Аммо ушбу келтирилган, яъни инноватиканинг таркибий қисмларида айрим муҳим элементларнинг киритилмагани намоён бўладики, булар – янгиликлар бозори, инновацион стратегия.

Бизнинг фикримизча, инновациянинг иккинчи назарий тадқиқотлар йўналиши бўлмиш “инноватика”ни илмий жиҳатдан янгиликларнинг амалга ошиши, инновацион жараёнлар ривожланишининг қонунияти, инновацион жараёнларнинг босқичи, инновацион салоҳият ва инновацион инфраструктура каби тушунчаларни келтирган ҳолда мажмуавий талқин этиш ўринли бўлади.

Инноватикани ва инновацион жараёнларни назарий жиҳатдан ўрганиш, илмий жиҳатдан тадқиқ этишда Ғарбнинг бир қатор забардаст олимлари эътибор қаратишган. Булар қаторида И.Шумпетер, Н.Д.Кондратъев, Г.Менш ва бошқаларни эслаш мумкин. Ушбу олимларнинг илмий ишлари, олиб борган тадқиқотлари, узвий боғлиқликдаги таҳлиллари орқали инновациялар, уларнинг вужудга келиши, сабаб ва оқибатлари, инновацияларнинг ривожланиши, уларга таъсир кўрсатадиган омиллар, умуман, мазкур тарзда муаммонинг қўйилиши, ечими ва шунга ўхшаш бир қатор масалаларни англаб этиш мумкин бўлади.

Н.Д.Кондратъев³ томонидан иқтисодий ривожланиш муаммолари ва уларга таъсир кўрсатадиган инновациялар устида изланишлар олиб борилган. Мутахассис ўз тадқиқотларида асосий эътиборни иқтисодий ривожланиш давлари, унинг давомийлиги ва уларнинг ривожланиш сабаблари сифатида инновацияларни мисол қилиб келтиради.

Н.Д.Кондратъевнинг ушбу ғояси австрия мактаби намояндаси И.Шумпетернинг илмий тадқиқотлари ривожига асосий туртки бўлиб хизмат қилган. Бугунги кунда И.Шумпетер⁴ инновация, инновацион жараёнлар каби тушунчаларни истъомолга киритган йирик олим сифатида эътироф этилади. Унинг 1939 йилда чиқарган “Иқтисодий давлар” деб номланган асарида инновацион жараёнларнинг назарий асослари, яратилган янгиликларнинг (инновация) технологик жараён ҳамда бошқарувга самарали таъсир кўрсатиши, иқтисодий ресурслар ишлатилишининг янгича комбинацияси натижасида ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши вужудга келиши каби масалалар қамраб олинган.

Инновация – бу янги технологияларни, янги маҳсулотларни, янги материал ресурсларни ишлаб чиқаришга жорий этиш ва янги sanoat

---

²А.И. Пригожин. Нововведение: стимулы и препятствия. Монография. – М.: Политиздат. 1998 г.

³Кондратъев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвижения. Избр. тр., сост. Ю.В.Яковец. – М.: Экономика, 2002. 767 с.

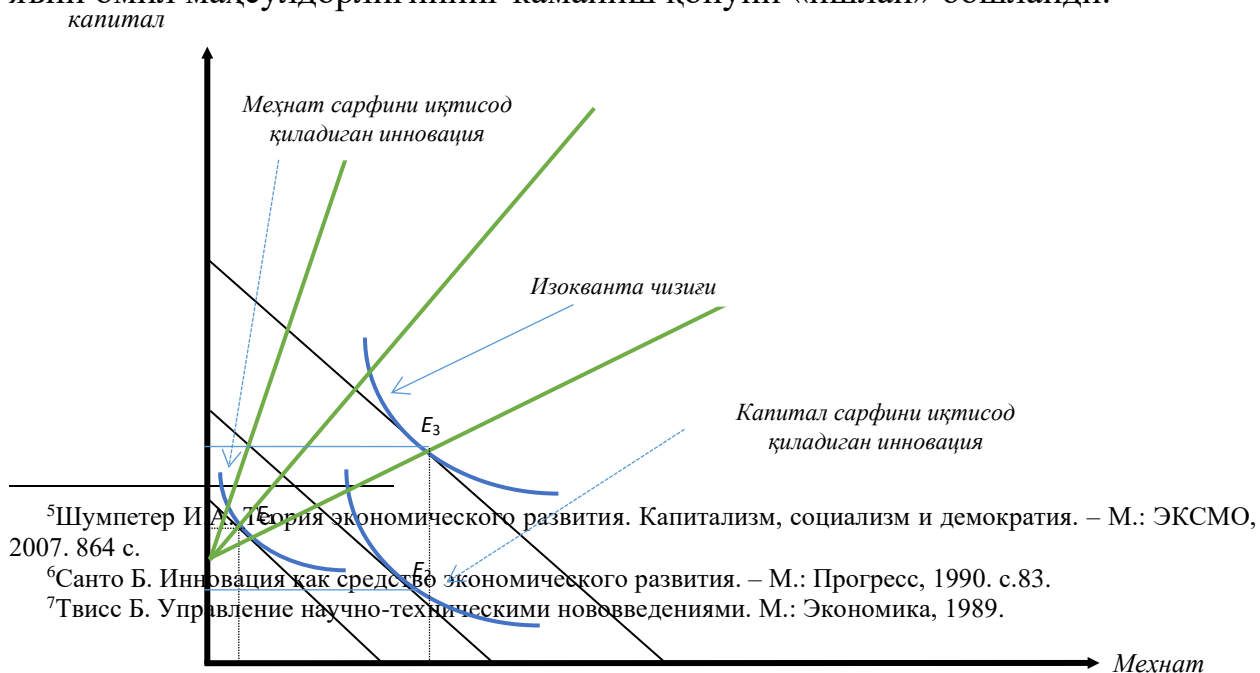
⁴Шумпетер И.А. История экономического анализа. – СПб.: Экономическая школа, 2004.

корхоналарининг ташкил этилишидир⁵. Ўтган асрнинг 30-йилларида иқтисодчи олимларнинг асосий эътибори инновацияни классификациялашга қаратилди. “Инновация”ни ўрганиш фақат техника прогресси назарияси доирасида, шунингдек, омил унумдорлиги назариялари асосида талкин қилинди.

Б.Сонтонинг талқинига кўра, инновация деганда, ижтимоий техник-иқтисодий жараённи ўз ичига қамраб олиб, ихтироларни, дастлабки ғояларни амалий тажрибаларда синаш орқали юқори технологияни, товар ишлаб чиқаришни самарали йўлга қўйиш билан бозорда юқори кўшимча даромадга эришиш тушунилади⁶. Инновацияга нисбатан шунга жуда ҳам яқин таърифни Б.Твисс ҳам келтиради. Унинг фикрича, инновация жараён ҳисобланиб, ихтиролар, дастлабки ғоялар маълум бир иқтисодий маънони касб этгани ҳолда, муваффақиятли янгиликлар (янги ғоялар) бозорда таклиф сифатида намоён бўлиб, истеъмолчилар бунинг учун пул маблағини тўлашга, яъни талабни қондиришга хизмат қилади⁷.

Буни иккита омил (меҳнат ва капитал) ўртасидаги нисбатнинг турлича ишлатилишидан келиб чиқиб, меҳнат унумдорлигига капитал ресурсини ошириш орқали эришиш ёки капитал ресурсини камайтириб, яъни меҳнат ресурсини капитал билан таъминланганини камайтириш оқибатида ишлаб чиқаришни ташкил этиш усуллари орқали баҳо бериш мумкин (2.2.1-расм).

Бу иқтисодий тилда изокванта деб юритилиб, у бир хил ҳажмдаги маҳсулотни ишлаб чиқаришни таъминлайдиган ишлаб чиқариш омиллари сарфлари комбинацияларини ифодаловчи эгри чизик орқали ифодаланади. Агар биз ўзгарувчан омил сифатида меҳнат сарфини қарасак (капитал сарфи ўзгармаганда), меҳнат сарфи кичик миқдорда ошганда маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини анчагина оширади. Нима учун деганда, бошланғич даврда меҳнат сарфининг ошиши капиталдан тўлиқроқ фойдаланиш имконини беради. Натижада, чекли маҳсулдорлик, умумий ва ўртача маҳсулдорлик ортади. Лекин пировард натижада ишчилар сонининг ошиши (капиталнинг ўзгармаганлиги) чекли меҳнат унумдорлигининг камайишига олиб келади, яъни омил маҳсулдорлигининг камайиш қонуни «ишлай» бошлайди.

2.2.1-расм. Омиллар сарфини иқтисод қилувчи инновацион жараёнлар.

Омил маҳсулдорлигининг (бир бирлик қўшимча омил сарфига тўғри келадиган қўшимча маҳсулот) камайиш қонуни қисқа муддатли ораликқа хосдир, чунки бу ораликда камида битта омил ўзгармасдир. Узоқ муддатли ораликда барча омиллар маълум миқдордаги комбинацияда ошса, ишлаб чиқариш ҳажми ҳам ошиб боради.

Омил маҳсулдорлигининг камайиш қонуни (ОМКҚ) чекли маҳсулотнинг камайишини ифодалайди. Маҳсулдорликнинг камайиш қонуни маълум бир ишлаб чиқариш технологиясида ўринлидир (2.2.2-расм). ОМКҚ абсолют бўлмасдан, нисбий характерга эгадир ва у маълум ишлаб чиқариш технологиясига қўлланилади. Вақт ўтиши билан технологиянинг такомиллашуви, маҳсулот ишлаб чиқариш чизигини юқорироқ кўтарилишига олиб келиши мумкин.

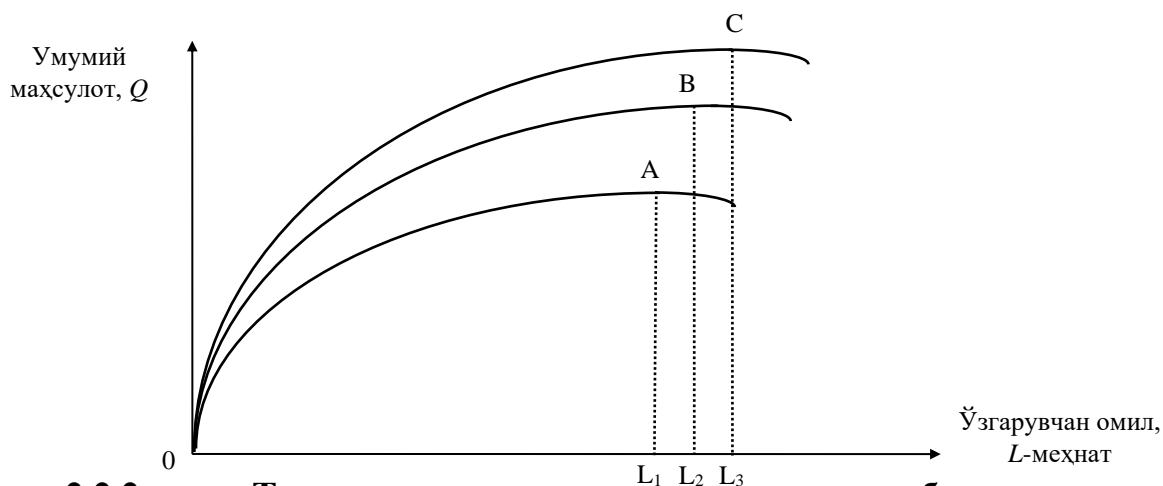
Масалан, биринчи технологияда ўзгарувчан меҳнат ресурсидан максимал фойдаланиш L_1 бўлса (2.2.2-расм), янги, такомиллашган 2-технологияга ўтилиши, меҳнат сарфи ҳажмини L_2 га оширади ($L_2 > L_1$), янада такомиллашган 3-технологияга ўтилиши меҳнат сарфини L_3 миқдоргача оширади: $L_3 > L_2 > L_1$. Шунинг эслатиб ўтиш керакки, технологиянинг такомиллашуви ОМКҚ умуман ишламаслигини билдирмайди, ушбу қонун ҳар қандай ишлаб чиқариш технологиясида ҳам ўз кучини сақлаб қолади.

Расмдаги 1-, 2- ва 3-такомиллашган технологияларга мос келувчи ишлаб чиқариш чизиқларидаги A , B , C нукталардан кейинги ишлаб чиқариш нукталарида ҳар бир қўшимча сарфланган ишлаб чиқариш омили (меҳнат сарфи) ишлаб чиқариш ҳажмини камайтиради⁸. Бундан кўринадикки, классик мактаб вакиллари ишлаб чиқариш омиллари изоҳланган графикда (2.2.1-расм) омиллардан турли нисбатларда фойдаланиш орқали инновацион жараённинг вужудга келишини келтириб ўтадилар, аммо ушбу қараш ва талқин инновациянинг туб моҳиятини очиб бериш учун етарли эмас.

Бу ерда фақат ишлаб чиқариш имкониятлари чизигида омилларни турли комбинацияларда фойдаланиш орқали ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш ёки ишлаб чиқариш ҳажмини ўзгартирмаган ҳолда, омиллардан турли нисбатларда фойдаланиб, ресурслар сарфини минималлаштириш нуктаи назари ётибди. Бундай натижага эса инновацияни қўлламаган ҳолда ҳам эришиш мумкинлигини қайд этиш жоиз.

---

⁸Salimov B.T., Muxitdinova U.S., Mustafakulov Sh.I. Mikroiqtisodiyot: Darslik. – Т.: TDIU, 2006. 230 б.

2.2.2-расм. Технология такомиллашувининг ишлаб чиқариш ҳажмига таъсири.

Қиёсий таҳлилларни давом эттириб, бошқа бир етакчи олимнинг тадқиқотларига назар ташлайдиган бўлсак, немис олими Г.Менш ўз асарларида иқтисодий ўсиш даражаси ва даврийлиги ўртасида вужудга келадиган фундаментал ва инновацион тадқиқотлар ўртасида узвий боғлиқлик мавжудлигини таъкидлайди. Унинг фикрича, “яратилган янгилик ва ихтиролар натижасида янги корхоналарнинг вужудга келиши, бу эса, ўз навбатида, иқтисодий ривожланиш ҳолати ва даврларига таъсир кўрсатишга олиб келади. Яратилган янги товар (хизмат) дастлабидан унга бўлган талаб ҳажмидан орқада қолади, бу эса ишлаб чиқариш ҳажмининг юқори суръатда ўсишига олиб келади”⁹.

Инноватика билан шуғулланган яна бир гуруҳ олимлар: К.Фримен¹⁰, Д.Кларк¹¹, Л.Соете¹² ўз тадқиқотларида технологик тизим, технологик ва социал инновациялар ўртасидаги ўзаро алоқалар хусусиятлари каби тушунча ва қарашларни илгари сурганлар. Уларнинг наздича, иқтисодий ўсиш суръати технологик тизимнинг шаклланиши, ривожланиши ва эскиришига боғлиқ. Диффузия ёки инновацияларнинг ёйилиши технологик тизим механизмининг ривожланиши орқали намоён бўлади.

Назарий инноватика бу — инноватиканинг назарий ҳолати ва методологиясини акс эттирадиган, йўналтирадиган ғоялар тизими, усул ва гипотезаси ҳисобланади.

Амалий инноватика илмий фаолиятнинг йўналишига, яъни бошқарув, ташкил этиш, амалга ошириш ва инновацион фаолиятнинг ривожланишига хизмат қиладиган жараён. Инноватиканинг предмети сифатида прогрессив

⁹Mensch G. Stalemate in Technological Innovation: Organization, Strategies for implementing Advanced Manufacturing Technologies, San-Fr.; L.: Jossey – Bass Publishers, 1986.

¹⁰The economy of industrial information. Third edition. Chris Freeman and Luc Soete. – The MIT Press Cambridge, Massachusetts, 1994.

¹¹Д.Кларк. Неустойчивые государства: трансформация систем социального обеспечения // Журнал исследований социальной политики. 2003. Т. 1. № 1. с.69-89.

¹²Soete L., Turner R. Technology Diffusion and the Rate of Technical Change // The Economic Journal. 1984. Vol. 94; Metcalfe S., Gibbons M. Technology, Variety and Organization / Research on Technological Innovations – Management and Policy. Vol. 4. JAI Press. P. 153-193.

янгиликларнинг яралиши, унинг татбиғи натижасида ташкилий ва бошқарув тизимини янгича асосга қўйилиши тушунилади.

Умуман, “инновация” сўзи янгиликларнинг яралиши, ноанъанавий бўлган жараёнларнинг пайдо бўлиши, ташкил этиш ва бошқарув самарадорлиги ошишига олиб келадиган ўзгача усул, воситаларнинг пайдо бўлишини англатади. Бу сўз бизнинг атамашунослигимизда инглиз тилидан кириб келган “innovation” сўзидан олинган бўлиб, байналминал термин сифатида эътироф этилади.

Бугунги кунда иқтисодий адабиётларда олимларимиз инновацияга турлича таърифларни, талқинларни, қарашларни, нуқтаи назарларни, фикр-мулоҳазаларни билдириб келмоқдалар. Бир гуруҳ олимлар (А.Н.Фоломьев¹³, Г.Я.Киперман¹⁴) инновацияни янги маҳсулотлар, технологиялар ҳамда хизматларни яратишга қаратилган ва маълум бир имкониятларга эга бўлган ижодий меҳнат маҳсули, деб қарашади. Бошқа муаллифлар (П.Ф.Друкер¹⁵, А.И.Муравьев¹⁶, Н.И.Лапин¹⁷) эса, инновацияга бизнесни ривожлантириш учун йўналтирилган мураккаб тизим сифатида қараш лозимлигини уқтиришади. Яна бир гуруҳ олимлар (А.Харман, Р.Джонса¹⁸) инновация остида ишлаб чиқариш жараёнига янги ёки мавжуд бўлган эскисини такомиллашган вариантини татбиқ этишни тушунадилар.

Бизнингча, бу олимлар томонидан инновацияга берилган таъриф ва қарашлар қисман тўғри бўлиб, улар инновацион жараёнга берилган батафсил маълумотлар сифатида қайд этишимизга асос бўлмайди. Демак, инновация категориясини қараб чиқиш ва инновацион жараёнларнинг ихтисослашган хусусиятларини талқин этиш, уни бошқариш учун ушбу категориянинг мазмун-моҳиятини тўла ақс эттирган махсус классификацияни ишлаб чиқиш тақазо этилади. Инновацияни таҳлил этишнинг муҳим асосий босқичи сифатида таснифлашнинг бир қатор аломатларини ўрганиш талаб этилади.

“Инновация” категорияси билан боғлиқ тушунча ва изоҳларни беришга яна бир қатор иқтисодчи олимлар: А.И.Пригожин, Ю.В.Яцковечлар ўз тадқиқотларида эътибор қаратишган. Уларнинг илмий изланишлари, олиб борган тадқиқотларини ўрганиш инновация (янгилик) турлари таснифини бериш имконини берди. Н.П.Завлин ўз тадқиқотларида инновация, инновация масштаби, инновация суръати, самарадорлиги, инновация босқичи, натижавийлиги каби таснифларни келтириб ўтган. Аммо илмий тадқиқотларни ўрганиш давомида шу нарсага гувоҳи бўлдикки, инновация таснифининг муфассал, тўқис изоҳи ҳали келтириб ўтилмаган.

Шунинг учун ҳам ушбу масала бўйича муаллиф инновациянинг барча хусусиятларини, тизимий элементларини очиқ беришга хизмат қиладиган ва

---

¹³Фоломьев А.Н. К вопросу о концепции национальной системы венчурного инвестирования./ Инновация. 2002. №8. с. 21-30.

¹⁴Киперман Г.Я. Экономика предприятия: словарь. – М.:ЮРИСТЪ. 2001. 272 с.

¹⁵Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента. – М.: Диалектика, 2004. 432 с.

¹⁶Муравьев А.И. Предпринимательство: учебник. – СПб.: Лань, 2001. 696 с.

¹⁷Лапин Н.И. Теория и практика инноватики: учебное пособие. – М.: Логос, 2008. 238 с.

¹⁸Джонс Р. Экономические сочинения. – М.: Директмедиа. Пабблишинг, 2007.

инновацион жараёнларни таъмин этишга қаратилган тасниф хусусида тўлиқроқ илмий-услубий маълумот беришни кўзда тутди.

Ўрганилган тадқиқот ишларидан ҳосил бўлган қарашларни умумлаштириб, уларнинг “инновация”га берган таърифларини уйғунлаштирган ҳолда, ўзимизнинг жузъий хулосаларимизни баён этадиган бўлсак, **“Инновация” динамик ва статистик жиҳатдан яратилган янгилик ва илм-фан ютуғининг охириг босқичига боришини таъминлашга қаратилган ва бунинг натижасида маълум бир иқтисодий самарани юзага келтирадиган жараён ҳисобланади.**

Шуни назарда тутиш лозимки, инновацияни жорий этиш натижасида тез фурсатда иқтисодий самарага эришиш мумкин эмас, чунки инновацияни жорий этиш босқичида унинг капитал сиғими юқори, уни эксплуатация қилиш давомида эса капитал тежамкорлиги юқори бўлади.

Зеро, инновацион лойиҳаларни амалга ошириш, уларни иқтисодий-ижтимоий ҳаётимизга татбиқ этиш учун ҳудудий шарт-шароитлар ва инвестицион маблағларнинг мавжудлиги талаб этилади. Бугунги кунда корпорациялар томонидан катта маблағлар илм-фанга, янги ихтироларни кашф этишга йўналтирилмоқда. Корпорацияларнинг келажакда юқори фойдага эришиш мақсадида олиб бораётган сиёсати ҳамда рақобатбардошликни ошириш, ўз мақеини (имижини) сақлаб қолишга қаратган саъй-ҳаракатининг ягона гарови – юқори унумдорликни таъминлайдиган замонавий технологияларни рақобатчилардан олдинроқ яратишдан иборатдир.

Инновация иқтисодиётни такрор ишлаб чиқариш жараёнида юзага чиқадиган ғоялар трансформациясининг натижаси, изланишлар, ишланмалар, янги ёки такомиллаштирилган илмий-техникавий, ижтимоий-иқтисодий, сиёсий ва бошқарув қарорлари сифатида талқин этилади. Инновацияни инновацион жараённинг маҳсули сифатида ҳудудий бозорларда “ишлаб чиқарувчи” ва “истеъмолчи” ўрнида кўриш таҳлилани анчагина осонлаштиради. Бунинг учун “инновацион потенциал” тушунчасини ёритиш ва ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига баҳо беришда ундан кенг фойдаланиш илмий-методик жиҳатдан тўғри бўлади. “Инновацион потенциал” категориясини батафсил талқин қилиш учун қуйидаги асосий қарашларни келтирамыз:

1. Инновацион потенциал бу илмий, интеллектуал, ижодий ва илмий-техникавий ихтироларнинг йиғиндиси;

2. Инновацион потенциалга инновацион фаолиятни амалга оширишни таъминловчи мавжуд ресурслар сифатида қараш;

3. Инновацион потенциал – инновацияни амалга оширишда ресурслардан унумли фойланишни таъминлашга хизмат қиладиган янги имкониятлар;

4. Инновацион потенциалнинг интеграллашган кўриниши – ресурсларнинг жорий қиймати ва ундан фойдаланиш имконияти;

5. Инновацион потенциални инновацион фаолиятни амалга оширишга қодир бўлган иқтисодий субъектнинг тайёргарлиги ва қобилияти сифатида кўриш.

Кўпгина минтақашунос олимлар ҳудуднинг ривожланишини иккига бўлиб ўрганишни тавсия этадилар. Булар: инновацион ривожланишга ўтиш учун ҳудудда мавжуд бўлган барча шароит ва имкониятлар; иккинчиси, инновацион фаолиятни фаоллаштиришга қодир бўлган иқтисодий субъектларнинг қобилиятлари¹⁹.

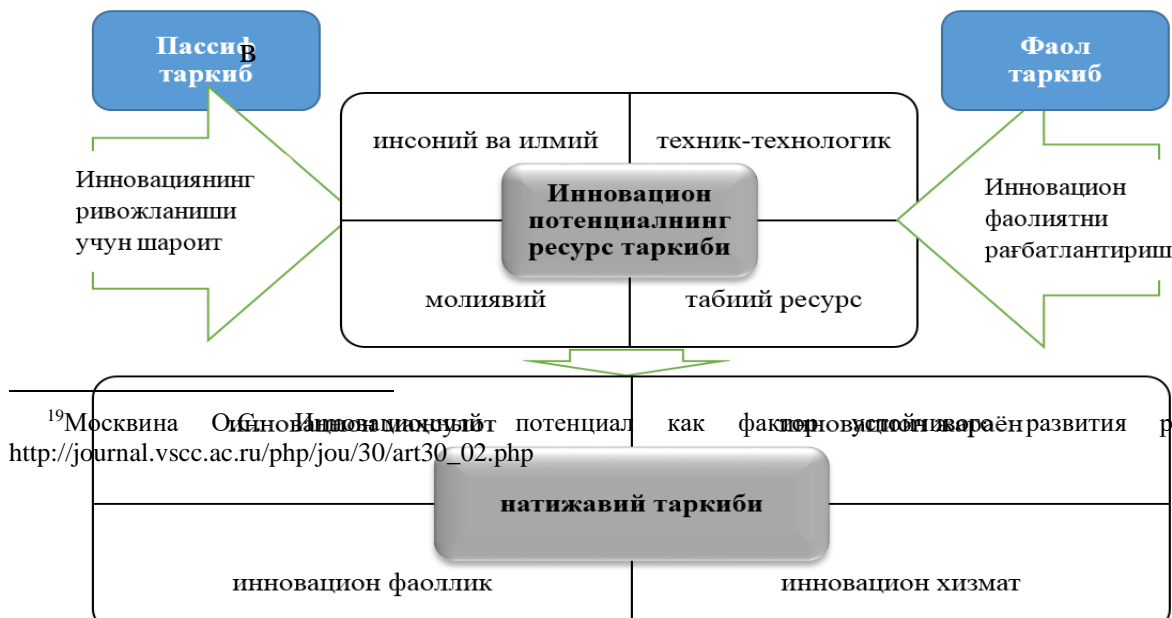
Бизнинг фикримизча, ҳудудларни инновацион ривожланишининг асосини мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш натижасида ижтимоий-иқтисодий кўрсаткичларнинг миқдорий ва сифат жиҳатидан ўзгариши (кўпайиши) ташкил этади. Натижавий кўрсаткичларнинг таъминланиши пассив (инновациянинг ривожланиши учун мавжуд шароит) ёки актив (янгиликларни яратиш учун мавжуд бўлган мотивация ва ташаббус) усулларда амалга ошириш мумкин.

Пассив усул давлат томонидан берилган имтиёزلардан фойдаланиш, давлат ва бизнес ўртасидаги ўзаро манфаатли ҳамкорлик, ҳуқуқий база, солиқ имтиёзлари ҳамда инфраструктуранинг ривожлангани билан белгиланади. Актив усулда эса натижавий (миқдорий ва сифат) кўрсаткичларни таъминлаш учун ҳудудда мавжуд бўлган рағбатлантирувчи функцияга асосий урғу берилади (2.2.3-расм).

Инновацион салоҳият (мамлакат, ҳудуд, тармоқ, корхона иқтисодиёти) замирида, ҳудудий ижтимоий-иқтисодий тизимнинг ҳудуд субъектларининг (истеъмолчи, ижро ҳоқимияти субъекти, субъект-новатор, бозор ва ҳ.) мавжуд ёки янги вужудга келаётган эҳтиёжларини қондиришга мўлжалланган янги ҳолатга ўта олиш салоҳиятини тушуниш керак бўлади.

Ҳудудий иқтисодий сиёсат мазмун жиҳатидан ҳудуднинг инновацион салоҳиятига боғлиқ бўлиб, у, ўз навбатида, ҳудуднинг келгусидаги ижтимоий-иқтисодий ривожланишини олдиндан белгилаб беради. Ҳудуднинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши эса учта манбага асосланиши мумкин:

- ❖ ишлаб чиқариш омиллари (ўсишнинг экстенсив тури);
- ❖ инвестициялар (ривожланишнинг ўрта даражаси, ўсишнинг экстенсив-иқтисодий тури);
- ❖ инновациялар (олий даража, иқтисодий ўсишнинг интенсив тури).

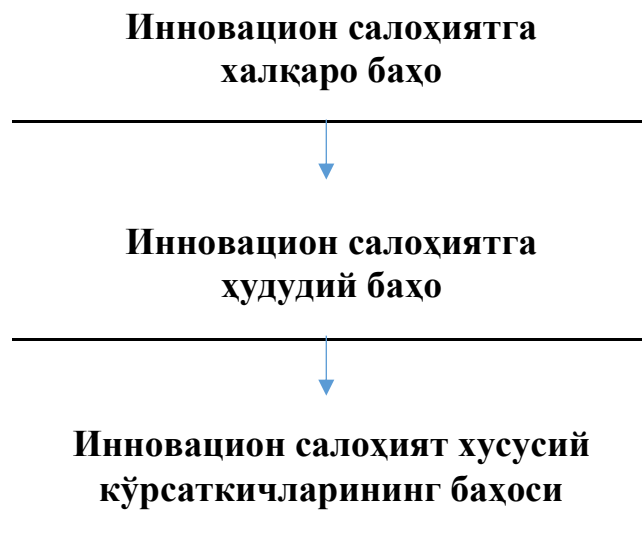
¹⁹Москвина О.И. Инновационный потенциал как фактор устойчивого развития региона. http://journal.vscs.ac.ru/php/jou/30/art30_02.php

2.2.3-расм. Худуднинг инновацион салоҳияти таркиби²⁰

Ҳар бир худуд бир вақтнинг ўзида ушбу ривожланишнинг уч манбасидан фойдаланади, бир вақтнинг ўзида, қоида тариқасида, улардан бири устувор ҳисобланиши сабабли, худудларни иқтисодий ўсиш даражаси ва сифати бўйича таснифлаш имконияти яралади.

Глобал рақобат ривожланишининг замонавий шароитларида ижро ҳокимиятининг устувор йўналишлари ва ҳаракатлари иқтисодиётни жадал ва барқарор ривожлантиришнинг инновацион ривожланишига, илмий салоҳиятнинг мавжуд соҳалардаги инновацион фаолиятни фаоллаштиришга қаратилган бўлиши лозим. Инновацион ривожланишнинг манбасини тадқиқ қилиш худуднинг шаклланиб бўлган инновацион салоҳиятини анализ ва синтез қилишни талаб қилувчи мураккаб комплекс муаммо ҳисобланади, бу эса, ўз навбатида, ушбу ривожланишнинг имкониятларини акс эттиради. Ўз ўрнида, инновацион салоҳиятни баҳолаш борган сари муҳимлик касб этиб боради.

2.2.4-расм. Инновацион салоҳиятни баҳолаш услубларини тадқиқ қилиш кетма-кетлиги²¹.

Шу муносабат билан, худудларнинг инновацион салоҳиятини таҳлил қилиш услубиётини аниқлаш учун инновацион ривожланишнинг халқаро ва

²⁰ Муаллиф томонидан тузилган.

²¹ Муаллиф томонидан тузилган.

худудлараро таҳлил қилиш усулини қўллаш таклиф қилинади. Мазкур таҳлилни амалга ошириш учун Ф.Бергер²² томонидан кўриб чиқилган, худуднинг инновацион салоҳиятини ўрганишнинг фундаментал таҳлил концепциясига таянувчи алгоритмик кетма-кетлигини ишлаб чиқиш таклиф қилинади. Мазкур концепция “юқоридан пастга” комплекс услубий ёндашувга асосланади, яъни таҳлилга ёндашиш, таҳлилни у ёки бу иерархиянинг юқори даражасидан бошлашни ва пастга, таҳлилнинг таянч бирликларига қараб ҳаракатланишни тақозо этади. Алгоритм иерархиясининг юқори босқичида инновацион салоҳиятга берилган халқаро баҳо ўрин эгаллайди, кейинги тадқиқот нуқтаси худудий даража бўлади ва ниҳоят охириги даражада инновацион салоҳият хусусий кўрсаткичларининг баҳоси акс этади (2.2.4-расм).

Инновацион ривожланиш таҳлилининг алгоритми аниқлаб олингандан сўнг, тадқиқот таҳлилининг вақтга доир даврини ҳисоблаш зарур бўлади. Инновацион салоҳиятни ўлчашнинг машҳур услубларидан бири Халқаро иқтисодий форумнинг (ХИФ) глобал рақобатбардошлик ҳисоботлар учун ҳисобланадиган “Глобал рақобатбардошлик индексининг инновацион салоҳият субиндекси (GCI)” ҳисобланади. Бу ҳақдаги батафсил фикр-мулоҳазалар тадқиқотимизнинг кейинги бандларидан ўрин олган.

---

²² Бергер Ф. Что вам надо знать об анализе акций: Пер. с нем. -М.: АОЗТ & laquo-Интерэксперт», 1998. 206 с.